

KAMENI UKRASI S CRKVE SV. MIHOVILA IN RIPA MARIS U SPLITU

Arsen Duplančić

UDK: 73.033.5(497.5 Split) "14"

Izvorni znanstveni rad

Arsen Duplančić

Arheološki muzej, Split

Na temelju fotografije crkve sv. Mihovila *in ripa maris* prije rušenja 1906. identificirani su dijelovi edikule iznad ulaznih vrata, a koji se na temelju grba nadbiskupa B. Zabarelle (1428.-1439.) datiraju u njegovo doba. S tim u vezi objavljuje se glava sv. Mihovila (?) koja je možda pripadala kipu koji je stajao u edikuli i ukazuje na mogući antički uzor za lijevu glavu gornje konzole. Od kamenih ukrasa sa Sv. Mihovila obrađen je i grb nadbiskupa L. Zane (1452.-1473.). Osim toga objavljuje se par konzola s jedne kuće i glavice s portala dvorišta palače kraj Gospe od Zvonika.

Prema A. Cutheisovoj kronici, crkvu sv. Mihovila *in ripa maris* uz zapadni zid Dioklecijanove palače utemeljio je prvi splitski nadbiskup Ivan Ravenjanin u VII. stoljeću.¹ S time se slažu i arheološka istraživanja koja su otkrila crkvicu s polukružnom apsidom malo udaljenom od Palače. Kasnije je ona povećana i produžena do zida careve palače unutar kojeg je napravljena njena apsida.² Već krajem XI. st. nadbiskup Lovre ustupio je crkvu samostanu sv. Stjepana koji je uz nju podigao gostinjac.³ Čini se da Sv. Mihovil nije imao posebnu sakristiju sve do potkraj XVII. st. kada je, na zahtjev komendatarnog opata Julijana Bonarija,

¹ A. Cutheis, *Tabula historiarum*, u: I. Lučić, *De regno Dalmatiae et Croatiae*, Amstelaedami 1666., str. 385. D. Farlati, *Illyricum sacrum* III, Venetiis 1765., str. 19.

² T. Marasović – M. Zekan, »Istraživanje ranosrednjovjekovne crkve sv. Mihovila „na obali“ u Splitu«, *Starohrvatska prosvjeta*, III. ser., sv. 12, Split 1982., str. 112, 121-122.

³ F. Rački, *Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia*, Zagrabiae 1877., str. 141-143. J. Stipišić – M. Šamšalović, *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije I*, Zagreb 1967., str. 182-183. T. Marasović – M. Zekan, n. d. (2), str. 112. I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima II*, Split 1964., str. 332-333.

Crkva sv. Mihovila *in ripa maris* prije rušenja 1906. godine
(fototeka Konzervatorskog odjela u Splitu)

generalni providur Alvise Mocenigo 5. travnja 1697. odobrio nabavu malog slobodnog zemljišta na sjevernoj strani crkve za njenu izgradnju.⁴

⁴ Državni arhiv – Zadar, spisi gen. prov. kut. 65, A. Mocenigo (1696.-1702.), knj. IV., l. 286v. S južne strane zemljišta bila je crkva, s istočne dućan nekog Šantića, sa zapadne mali dućan Ivana Antunovića, a sa sjeverne Trg zeleni (*piazzetta dell'herbe*). Položaj sakristije

Edikula na crkvi sv. Mihovila *in ripa maris*

Donje konzole edikule sa Sv. Mihovila

Crkva sv. Mihovila nalazila se na prometnom mjestu, u ulici koja je od luke vodila prema glavnom trgu ispred Komunalne palače. Zato je uz nju u 15. st. bila podignuta loža u kojoj se prodavao kruh. Naime, Općina je pekarima htjela

vidi se na tlocrtu crkve iz 1878. u S. Piplović, »Građevine i dobra splitskoga sjemeništa«, 300. obljetnica splitskoga sjemeništa i klasične gimnazije (1700.-200.), Split 2000., str. 333. U naredbama vizitacije nadbiskupa S. Cosmija iz 1683. stoji *Aptetur fornix sacristiae*. (Nadbiskupski arhiv – Split, S, 47, l. 41v.) To se, međutim, možda odnosi samo na dio crkve blizu oltara koji je služio kao sakristija.

Konzola s grbom nadbiskupa B. Zabarelle sa Sv. Mihovila

Grb nadbiskupa Zabarelle

osigurati udobno i natkriveno mjesto pa je 21. studenoga 1442. sklopila ugovor s prokuratorima samostana po kojem oni dopuštaju izgradnju lože uz uvjet da prodavači na svečev blagdan svake godine daju crkvi dva duplira, tj. velike svijeće od po dvije libre težine svaka.⁵ Zbog prometnog položaja je i poduzetni i bogati trgovac Ivan Krstitelj Augubio 1449. iznajmio jedno skladište kod crkve.⁶ Vjerojatno se zbog istog razloga na Trgu zeleni uz crkvu nalazila berlina, mjesto gdje su kažnjenici izvirgavani ruglu, a koja se spominje 1690. godine.⁷ Uzme li se u obzir ustaljena predodžba o sv. Mihovilu kao pobjedniku nad Sotonom, odnosno zlom, i kao anđelu koji važe duše pokojnika na posljednjem sudu onda je postavljanje berline u blizini njegove crkve još logičnije.⁸

⁵ Arhiv HAZU – Zagreb, Isprave samostana sv. Stjepana, sign. II c 52, l. 9v-10v: *fare et fabricare una loggia overo Portico coperto dalla banda della Chiesa di S. Michiele posta nella Città nova di Spalato unita a detta Abbatia accostandosi al muro di detta Chiesa, sotto il qual coperto detti Vendengoli ed altri che volessero vender pane possino comodamente stare.*

⁶ T. Raukar, »Ser Baptista de Augubio, civis Spalati«, *Mogućnosti 1*, Split 1979., str. 113, 117 – bilj. 34 (*magazenum seu bugnas*); kraj crkve se navodi kuća sinova Kristofora Papalića.

⁷ A. Duplančić, »Trgovina u splitskoj luci u svjetlu nekoliko nacrti iz XVIII. stoljeća«, *Kulturna baština 21*, Split 1991., str. 130 – bilj. 85.

Opatija sv. Stjepana je papinskom bulom iz 1699. dodijeljena splitskom sjemeništu, koje je otvoreno 1700., pa je ono postalo vlasnikom i crkve sv. Mihovila te se brinulo o njoj.⁹ U drugoj polovini XIX. st. crkva je bila ruševna i zapuštena, a nakon niza rasprava otkupila ju je Općina i srušila 1906. dok je susjedna kućica uklonjena 1908. godine.¹⁰ O izgledu crkve prije rušenja govore njen presjek i tlocrt iz 1878. te dvije fotografije pročelja snimljene 1906. godine.¹¹ Na fotografiji se ističe velika ožbukana ploha na kojoj je, prema pisanju Luke Jelića iz 1894., bila naslikana Gospa, ali već tada jedva vidljiva.¹² Iznad vrata bila je edikula, a u vrhu zvonik na preslicu za dva zvona sagrađen po naredbi nadbiskupa Stjepana Cosmija nakon njegove vizitacije 1682. godine.¹³

Zahvaljujući traženju konzervatora don Frane Bulića¹⁴ kiparski dijelovi s pročelja crkve prenijeti su u Arheološki muzej gdje se dijelom i danas čuvaju. Dvije konzole s ljudskim glavama koje su nosile krov edikule ugrađene su u lapidarij Muzeja,¹⁵ odmah s desne strane ulaza. One su već privukle pažnju povjesničara umjetnosti pa su povezane s Kristovom glavom iz iste crkve i reljefom Krista (*Imago Pietatis*) na sakristiji katedrale iz 1509. zbog čega su datirane na početak XVI. stoljeća.¹⁶ Ta datacija konzola nije, međutim, točna jer nam povećanje spomenute fotografije omogućava da uočimo još neke detalje na pročelju, a oni pomiču njihov nastanak u prvu polovicu XV. stoljeća.

Iznad ulaznih vrata crkve nalazile su se dvije konzole koje su podržavale profiliranu kamenu ploču na čijoj je sredini bila poligonalna konzola s grbom u sredini. Te konzole također imaju isklesane ljudske glave, ali su njihova lica okružena lišćem. Danas se nalaze u Muzeju grada Splitu kojemu ih je 1957. ustupio Arheološki muzej.¹⁷ Konzola s grbom ostala je pak u Arheološkom muzeju i čuva

⁸ *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb 1979., str. 401-403.

⁹ I. Ostojić, *Nadbiskupsko sjemenište u Splitu (1700-1970)*, Split 1971., str. 16-17, 31. I. Ostojić, n. d. (3), str. 323. S. Piplović, n. d. (4), str. 331.

¹⁰ T. Marasović – M. Zekan, n. d. (2), str. 114. S. Piplović, n. d. (4), str. 332-335.

¹¹ I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima I*, Split 1963., str. 220 – fotografija. T. Marasović – M. Zekan, n. d. (2), str. 114, tab. II – fotografija. S. Piplović, n. d. (4), str. 331 – fotografija, 333 – presjek i tlocrt. *Split u Arheološkome muzeju u Splitu*, Split 2007., str. 51. Obje fotografije čuvaju se u staroj fototeci Konzervatorskog odjela u Splitu (inv. br. 3228), a razlikuju se samo u položaju srednjeg muškarca i vrata susjedne kuće.

¹² L. Jelić – F. Bulić – S. Rutar, *Vodja po Spljetu i Solinu*, Zadar 1894., str. 204.

¹³ C. Fisković, »Dva pravilnika splitskih bratovština na hrvatskom jeziku«, *Čakavska rič* 2, Split 1971., str. 123.

¹⁴ S. Piplović, n. d. (4), str. 332.

¹⁵ Njihovi inventarni brojevi su 38384 (muškarac s kapicom) i 38385 (muškarac s kovčavom kosom).

¹⁶ C. Fisković, »Umjetnički obrt XV.-XVI. stoljeća u Splitu«, *Zbornik Marka Marulića*, Zagreb 1950., str. 142. C. Fisković, n. d. (13), str. 123; tu su kratko opisane, ali fotografije nisu objavljene. C. Fisković, »Marko Marul Pečenić i njegov likovni krug«, *Čakavska rič* 1, Split 1972., str. 68. C. Fisković, »Humanizacija sred Dioklecijanove palače u Splitu«, *Mogućnosti* 5-7, Split 1991., str. 427. Njihove slike objavljene su prvi put u katalogu *Split ...*, n. d. (11), str. 50.

¹⁷ Arheološki muzej – Split, arhiv, 1957., br. 718 – dopis Muzeja grada br. 158 od 6. lipnja: 2 *konzole, kamen*. Danas u Muzeju grada inv. br. 761 i 762.

se u njegovom stražnjem vrtu.¹⁸ Ukrašena je liščem i grbom, a na njenoj gornjoj, šesterostanoj plohi napravljene su tri nepravilne udubine kako bi kip nad njom stajao stabilnije. Štit grba dijeli koso položena greda s tri zvijezde, a po dvije zvijezde nalaze se u gornjem i donjem polju. Grb je pripadao Bartolomeju Zabarelli koji je bio splitski nadbiskup od 1428. do 1439. godine¹⁹ što ujedno određuje vrijeme nastanka edikule.

Treba spomenuti da se i u Muzeju grada Splita nalazi jedan Zabarellin grb²⁰ koji mu je također ustupio Arheološki muzej.²¹ Kao znak nadbiskupske časti iznad grba je bio križ od kojeg je sačuvan samo početak. Zabarellin grb dva puta je nacrtao Dujam Srećko Karaman u svom rukopisnom grbovniku, a ispod drugog je zapisao da je nađen u ruševinama blizu katedrale i da se čuva u muzeju (arheološkom).²² Vjerojatno je grb iz Muzeja grada bio na staroj nadbiskupskoj palači koja se nalazila s južne strane katedrale i koja je izgorjela u požaru 1506. godine.²³ Možda je stajao iznad ulaza u palaču na čijem je nadvratniku bio natpis sa Zabarellinim imenom.²⁴

U vrijeme nadbiskupa Lovre Zane (1452.-1473.)²⁵ popravljen je hospicij uz crkvu sv. Mihovila, a možda i sama crkva²⁶ o čemu je svjedočio Zanin grb po-

¹⁸ Njen inv. br. je 38375.

¹⁹ P. B. Gams, *Series episcoporum ecclesiae catholicae*, Ratisbonae 1873., str. 421. D. Farlati, n. d. (1), str. 377, 380. Hrvatski državni arhiv – Zagreb, zbirka Fanfogna-Garagnin, kut. 9, sv. 3, l. 157r; uz skicu grba označene su boje: plavi štit, crvena greda, zlatne zvijezde. Isti je grb prikazan i na portretu Paola Zabarelle (1471.-1525.), biskupa Arga, a potom nadbiskupa Naxosa i Parosa. A. Nante, »Un „puclherrimum tumulum ... in sacello medio Ovetarioru“. Per una ricostruzione del sepolcro Zabarella nella chiesa degli Eremitani di Padova«, *Bollettino del Museo civico di Padova* LXXXIV, Padova 1995., str. 50. Medalju s portretom Bartolomeja Zabarelle kao nadbiskupa Firenze vidi u R. Parise, »*Gli Zabarella di Padova: tre medaglie a loro dedicate*«, *Bollettino del Museo civico di Padova* LXXVI, Padova 1987., str. 302. Na reversu medalje je sedam zvijezda koje simboliziraju obiteljski grb.

²⁰ Danas inv. br. 95.

²¹ Arheološki muzej – Split, arhiv, 1951., br. 295 – dopis Muzeja grada br. 262 od 25. srpnja: *7 kamenih grbova*; 1957., br. 718 – dopis Muzeja grada br. 158 od 6. lipnja: *3 mala grba, kamen*.

²² Muzej grada Splita, D. S. Karaman: *Il re d'armi di Spalato*, tab. 17, br. 9, tab. 30, br. 7: *Rovine a vicino del Duomo ora Museo*. Iznad grba na tab. 17 piše *Zabarella*, dok je onaj na tab. 30 bez legende.

²³ G. Novak, *Povijest Splita* II, Split, 1961., str. 451.

²⁴ D. Farlati, n. d. (1), str. 377. Lj. Karaman, »O starom domu splitskih nadbiskupa«, *Nova doba*, Split 25. XII. 1935., god. XVIII, br. 300, str. 19.

²⁵ P. B. Gams, n. d. (19), str. 421. D. Farlati, n. d. (1), str. 391, 397. Optužen da je bio umiješan u neke stvari u vezi s tvrdavom Klis, Zane je 1460. pozvan u Veneciju da se opravda. Iako mu je bilo dopušteno da se vrati u Split, on je otišao u Rim i nije se više vratio u svoju nadbiskupiju. G. Novak, n. d. (23), str. 335. M. Zane, *Storia di una famiglia: gli Zane*, Gavardo 1985., str. 29-42, 126-127; tu je objavljen i Zanin portret iz biskupske kurije u Bressi (str. 39) gdje je bio biskup od 1478. do 1481. N. Maffezzoli, *La pieve di Santa Maria di Garda*. Malcesine sul Garda 1987., str. 44-46. S. Kovačić, »Il contesto storico, civile ed ecclesiastico di Spalato al tempo di Marulić«, *Colloquia Maruliana* IX, Split – Rim 2000., str. 25-26. *Zlatna knjiga grada Splita I*, Split 1996., str. 256-261. O Zani vidi J. Neralić, »Udio Hrvata

Grb nadbiskupa Zabarelle

Grb nadbiskupa L. Zane sa Sv. Mihovila

stavljen na sjeverozapadnom uglu crkve, blizu krova. Na fotografiji iz 1906. on se doima poput zazidanog prozora, koji dijelom zaklanjaju biljke, ali je jasno prepoznatljiv na kompjuterskom povećanju. Podrijetlo grba potvrđuje i D. S. Karaman koji ga nije identificirao, ali je u svom grbovniku, ispod njegovog crteža, zapisao: *nella chiesa S. Michele*.²⁷ Da je to zaista Zanin grb dokazuje pak bilješka uz njegov crtež u građi za Farlatijev *Illyricum sacrum*.²⁸ Štit grba podijeljen je okomito na dva polja: u desnom je koso položena greda, a u lijevom, koji je razdijeljen vodoravno, propinje se pas (ili lisica). Iznad štita je križ kao znamen nadbiskupske časti.²⁹ Grb je nakon rušenja crkve bio prenijet u Arheološki muzej

u papinskoj diplomaciji«, *Hrvatska srednjovjekovna diplomacija*, Zagreb 1999., str. 113-114. J. Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, Split 2007., passim.

²⁶ D. Farlati, n. d. (1), str. 391: *Hospitium sanumque urbanum S. Michaelism quod erat quasi quaedam appendicula Abbatiae S. Stephani, vetustate prope collapsum restituit*. T. Marasović – M. Zekan, n. d. (2), str. 112; tu pogrešno piše da je to bilo 1452. jer Farlati ne navodi godinu. C. Fisković, n. d. (13), str. 123; tu je Farlatijev podatak pripisan crkvi. Zane je obnovio i staru nadbiskupsku palaču o čemu je svjedočio natpis s njegovim imenom koji je nađen 1927. prigodom uklanjanja ruševina zgrade nadbiskupije podignute 1677. godine. D. Farlati, n. d. (1), str. 391. Konzervatorski odjel – Split, arhiv, 1927., br. 34 od 8. ožujka. Lj. Karaman, n. d. (24), str. 19.

²⁷ Muzej grada Splita, D. S. Karaman: *Il re d'armi di Spalato*, tab. 29, br. 11.

²⁸ Hrvatski državni arhiv – Zagreb, zbirka Fanfogna-Garagnin, kut. 9, sv. 3, l. 161v: *Quest' arma con una Daina rampante è nel muro esteriore di S. Michele à Settentrionale, cella di S. Stefano de Pinis*. Piscu te bilješke je pas (lisica) na grbu sličio na košutu!

²⁹ Obitelj Zane imala je nekoliko grbova na kojima se pojavljuje pas ili lisica, sam ili u kombinaciji s kulama i ljljanima, ali se čini da nije poznat u kombinaciji s koso položenom gredom kao što je ovaj sa Sv. Mihovila. (V. M. Coronelli, *Blasone veneto*, Venezia [oko 1694.], tab. 109, 110. M. Zane, n. d. (25), str. 7-14.) U Muzeju grada Splita (inv. br. 1150) čuva se jedan barokni grb obitelji Zane u kombinaciji psa i kule: štit je kvadriran, a u prvom

Glava sv. Mihovila (?)

koji ga je iza Drugoga svjetskog rata ustupio Muzeju grada Splita.³⁰ Zanimljivo je da se oko 1720. smatralo kako je to grb Ivana Ravenjanina, utemeljitelja crkve.³¹

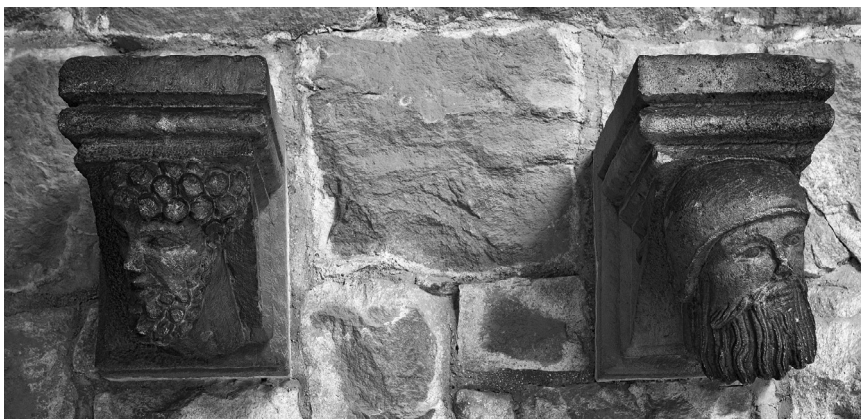
Gornje konzole edikule nosile su krov koji je štiti kip sv. Mihovila ispod njega. On se spominje 1756. u sporu između dviju bratovština koje su imale sjedište u toj crkvi. Naime, bratovština sv. Mihovila žalila se splitskom knezu da je bratovština topnika (bombardijera) sv. Barbare samovoljno postavila kip svoje zaštitnice u niši iznad vrata crkve gdje je inače od davnine stajao kip svetog arhandela. Knez Iseppo Condulmer uvažio je taj prosvjed i naredio da se kip sv. Barbare ukloni.³² Podrobnije o spomenutom kipu sv. Mihovila ne znamo za sada ništa, ali je njemu možda pripadala gotička glava sa svetokrugom koja se čuva

i trećem kvadratu je kula dok je u drugom i trećem pas. Iznad štita bila je kaciga od koje je ostao samo donji dio. Niccolò Zane bio je knez i kapetan Splita od listopada 1651. do studenoga 1654. pa je to očito njegov znamen. I taj je grb prethodno bio u Arheološkom muzeju što dokazuje njegov snimak na staklenoj ploči (I c 210) u staroj muzejskoj fototeci.

³⁰ Danas inv. br. 741.

³¹ C. Fisković, n. d. (13), str. 123, 131 – bilj. 16. Navedeni rukopis čuva se u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, u zbirci Fanfogna-Garagnin.

³² Državni arhiv – Zadar. Miscellanea, sv. 16(X), poz. 33, l. 7 – Condulmerove naredbe od 16. i 20. VI. 1756.; *li scolari di S. Barbara, anno di loro propria privata autorità, Clandestinamente erreta la statua di detta loro Santa nel nicchio ove sopra la Porta della Chiesa di S. Michaelae Arcangelo, ab antiquo v'esisteva la statua di detto Santo*. A. Duplančić, »Arhivsko-bibliografski podaci o nekim splitskim spomenicima iz Arheološkog muzeja«, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku* 100, Split 2007., str. 205.

Konzole s muškim glavama sa Sv. Mihovila

Lijeva i desna konzola sa Sv. Mihovila

u Arheološkom muzeju.³³ Njeno podrijetlo nije poznato, ali se po oštećenju lica i naslagama kamena³⁴ može zaključiti da je stajala negdje vani i bila izložena vremenskim nepogodama, tj. na mjestu kao što je edikula sa Sv. Mihovila.³⁵ Zato

³³ Njen inv. br. je 71247.

³⁴ Objavljujemo sliku glave nakon čišćenja koje je 2007. obavila Ika Prpa-Stojanac, viši preparator u Arheološkom muzeju.

³⁵ Usporedi kip sv. Mihovila iz XV. st. postavljen iznad trifore na biskupskoj palači u Šibeniku. K. Kalauz, *Sveti Mihovil zaštitnik Šibenika*, Šibenik 1997., str. 17, 33. U Arheološkom muzeju bio je svojedobno i kip anđela s Boninove kapele sv. Duje u katedrali, a koji je zamišljen kopijom. (H. Folnesics, »Studien zur Entwicklungsgeschichte der Architektur und Plastik des XV. Jahrhunderts in Dalmatien«, *Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes der k.k. Zentrall-Kommission für Denkmalpflege* VIII, Wien 1914., str. 72.) Godine 1957. ustupljen je Muzeju grada Splita. Arheološki muzej – Split, arhiv, 1957., br. 718 – dopis Muzeja grada br. 158 od 6. lipnja: *Anđeo, kip Bonina iz Milana, kamen*. Danas inv. br. 1133.

Glavica na kapitelima periptera Dioklecijanovog mauzoleja

Kapitel s glavicama iz Arheološkog muzeja

Glavica na kapitelu iz Arheološkog muzeja

nije isključeno da je u Muzej došla 1906. zajedno s ostalim spomenicima, ili pak ranije, poput Kristove glave iz iste crkve koju je 1885. darovalo sjemenište.³⁶ Što se tiče vremena njene izrade ono je određeno Zabarellinim grbom, a to je prva polovica XV. stoljeća.

³⁶ Katalog C, br. 75: *Testa di Christus nimbato*, 1885, Spalato, *Dono del Seminar. Vescovile. Stava nellla chiesa d. S. Michele*. Istu je glavu Bulić ponovno inventarizirao 1894. pod br. 124: *Testa medioevale di Cristo / dalla chiesa di S. Michele a Spalato*. Pod ovim drugim brojem glava je prvi put spomenuta u L. Jelić – F. Bulić – S. Rutar, n. d. (12), str. 204.

Konzole na kući u Bajamontijevoj ulici

Konzole s glavama dvojice muškaraca, koje su nosile krov edikule,³⁷ bile su, kao što je rečeno, datirane na početak XVI. stoljeća. Grb nadbiskupa Zabarelle, međutim, jasno pomiče njihovu izradu u prvu polovicu XV. stoljeća.³⁸ Muškarac s dugom bradom nosi kapicu kakvu ima majstor s korskih klupa splitske kate-

³⁷ Na gornjoj strani konzola su kvadratne udubine u kojima još ima ostataka žbuke kojom su bile učvršćene ploče krova. U Arheološkom muzeju sačuvana je lijeva ploča krova, inv. br. 71248. Ona je profilirana, a na kraćoj strani ima istak da se može bolje priljubiti uz konzolu.

³⁸ U katalogu *Split ...*, n. d. (11), str. 50, datacija je bila pomaknuta u sredinu XV. st., ali je ovdje točnije određena.

Lijevo kapitel portala kraj crkve Gospe od Zvonika

Desni kapitel portala kraj crkve Gospe od Zvonika

drale,³⁹ glave na kapitelima u klasturu franjevačkog samostana u Dubrovniku⁴⁰ i muškarac s konzole petog kata zvonika splitske katedrale, sada uzidan u česmu solinskog Tusculuma.⁴¹ Upravo ova zadnja skulptura oblikovanjem brade i brkova najviše slični glavi sa Sv. Mihovila što također ide u prilog njenoj ranijoj dataciji. Isto vrijedi i za Kristovu glavu pa i nju s početka XVI.⁴² treba prebaciti u XV. stoljeće. Osim toga, spomenuti su grbovi važni i za datiranje nastanka apsida crkve koju ukrašavaju gotički kapiteli i istaknuti akroterij na vrhu luka.⁴³

Glave s pročelja Sv. Mihovila zanimljive su i zato jer se i na njima naslućuje dobro znani utjecaj Dioklecijanove palače na kasnije graditeljstvo i kiparstvo. Naime, oblikovanje kovrča brade i kose poput niza kuglica na glavi lijevog muškarca podsjeća na glavu isklesanu na kapitelu periptera carevog mauzoleja.⁴⁴ Možda je ona, zajedno s glavom satira na drugom kapitelu iz periptera,⁴⁵ odnosno maskom na kapitelu nađenom južno od katedrale⁴⁶ poslužila kao uzor i majstoru velikog gotičkog kapitela, koji se čuva u Arheološkom muzeju, da među njegovo lišće umetne i dvije glavice.⁴⁷

Pojava ljudskih likova na konzolama crkve sv. Mihovila i vrsnoća njihove izrade izdvaja ih među brojnim konzolama splitskih kuća i palača. Njima se još

³⁹ Lj. Karaman, »Buvinove vratnice i drveni kor splitske katedrale«, *Rad HAZU* 275, Zagreb 1942., sl. na str. 79; veliko povećanje u Lj. Karaman, *Andrija Buvina. Vratnice splitske katedrale. Drveni kor u splitskoj katedrali*. Zagreb 1960., sl. 55. C. Fisković, n. d. (13), str. 123.

⁴⁰ C. Fisković, *Prvi poznati dubrovački graditelji*, Dubrovnik 1955., sl. 84-94. C. Fisković, »Romaničko-gotički slog samostana Male braće«, *Samostan Male braće u Dubrovniku*, Zagreb – Dubrovnik 1985., sl. 11, 12, 20, 26, 27, 29.

⁴¹ D. Kečkemet, »Figuralna skulptura romaničkog zvonika splitske katedrale«, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 9, Split 1955., str. 128-130. D. Kečkemet, »Restauracija zvonika splitske katedrale«, *Zbornik zaštite spomenika kulture VI-VIII/1955-1956*, Beograd 1956., str. 66.

⁴² C. Fisković, »Umjetnički ...«, n. d. (16), str. 142, tab. X. C. Fisković, n. d. (13), str. 123. C. Fisković, »Marko Marul ...«, n. d. (16), str. 68. C. Fisković, »Humanizacija ...«, n. d. (16), str. 427. *Split Marulićeva doba*, Split 2001., str. 173. Reljef Imago Pietatis iz 1509., koji je Fiskoviću poslužio za datiranje konzola i Kristove glave, ipak je drukčiji rad. Vidi sliku u G. Nikšić: »Kor splitske katedrale«, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 40, Split 2003-2204., str. 285.

⁴³ C. Fisković, n. d. (13), str. 123. T. Marasović – M. Zekan, n. d. (2), str. 123, tab. VI. – sl. ostataka crkve i apsida.

⁴⁴ Kapitel je prvi na južnoj strani do zvonika, a glavica gleda u peripter. Slika u staroj fototeci Arheološkog muzeja u Splitu. D. Matetić-Poljak, »Les chapiteaux du palais de Dioclétien«, *Dioklecijan, tetrarhija i Dioklecijanova palača o 1700. obljetnici postojanja*, Split 2009, str. 206, sl. 21, 22.

⁴⁵ Kapitel je na četvrtom stupu sa sjeverne strane zvonika (na spoju zapadnog i sjevernog dijela periptera), a glavica također gleda u peripter. Slika u staroj fototeci Arheološkog muzeja u Splitu. D. Matetić-Poljak, n. d. (44), str. 206, sl. 23.

⁴⁶ D. Matetić-Poljak, n. d. (44), str. 206, sl. 20.

⁴⁷ Kapitel (inv. br. 71249) potječe iz nepoznate građevine, vjerojatno iz Splita, a veličinom ukazuje na monumentalnije zdanje. Postavljen na dijelu stupa nađenom na Manastirinama u Solinu koji ima inventarni br. Ea 142.

jedino mogu pribrojiti dvije konzole ispod luminara trokatne kuće u Bajamontejevoj 2, nasuprot stepeništa koje vodi u crkvu Gospe od Zvonika. Postavljene su visoko i dijelom zaklonjene olukom pa su teško uočljive. Gledane odozdo doimlju se kao par, od kojih ona desna, zbog udaljenosti, podsjeća na glavu žene s velom.⁴⁸ Međutim, obje su glave muške i imaju bradu i brkove, ali je lijeva konzola bogatije ukrašena nemirnim liščem. Obje se mogu datirati u prvu polovicu XV. st., a kao analogiju spomenut ćemo glavu na velikoj konzoli stubišta u dvorištu trogirske komunalne palače.⁴⁹

U sklopu obrade gotičkih skulpturalnih ukrasa s ljudskim likovima na pročeljima crkava i palača u Splitu treba navesti dvije male glave na dovratnicima dvorišnog portala palače nepoznate obitelji koji se nalazi uz stepenište crkve Gospe od Zvonika,⁵⁰ a mogu se datirati u XIV. stoljeće. Po minijaturnoj obradi bliske su im glavice anđela koji drže grbove obitelji Comuli (Bosanska ulica 9) i nepoznate obitelji (istočna strana Carrarine poljane) dok ih svojom izrazitošću i veličinom nadmašuje glava muškarca s bradom i kovčavom kosom na portalu jedne palače obitelji Marulić datiranom također u XIV. stoljeće.⁵¹

⁴⁸ Usporedi C. Fisković, »Prvi ...«, n. d. (40), sl. 88-89. C. Fisković, »Romaničko-gotički ...«, n. d. (40), sl. 7.

⁴⁹ Č. M. Iveković, *Dalmatiens Architektur und Plastik I*, Wien [1910.], tab. 7. Po tradiciji to je autoportet graditelja Mateja Gojkovića koji je radio na obnovi zvonika trogirske katedrale. I. Delalle, *Trogir: vodič*, Split <1936.>, str. 54.

⁵⁰ R. Bužančić, »Graditeljstvo«, *Split Marulićeva doba*, Split 2001., str. 37 – tu je palača navedena kao stara palača obitelji Papalić, 141 – slika portala.

⁵¹ C. Fisković, »Prilog životopisu Marka Marula Pečenića«, *Republika 4*, Zagreb 1950., str. 201; tu je već istaknuto da je portal iz 14. st., a da je grb Marulića s inicijalima Z M umetnut u 15. stoljeću. D. Kečkemet, *Juraj Dalmatinac i gotička arhitektura u Splitu*, Split 1988., str. 38-39, sl. 57 – cijeli portal. A. Sapunar, *Oni nas gledaju*, Split 2007., str. [7] – sama glava.

GLI ORNAMENTI IN PIETRA DELLA CHIESA
DI SAN MICHELE *IN RIPA MARIS* A SPALATO

Arsen Duplančić

La chiesa di San Michele *in ripa maris* era situata accanto al muro occidentale del palazzo di Diocleziano, fu abbattuta nel 1906 a causa del suo stato fatiscente. Nel momento dell'abbattimento venne scattata una fotografia dell'edificio, grazie alla quale conosciamo il suo aspetto e possiamo identificarne gli ornamenti in pietra che si trovavano sulla facciata. Si tratta di due coppie di mensole rappresentanti teste umane ed una singola con lo stemma dell'arcivescovo B. Zabarella (1428-1439), la quale ci permette di datare la costruzione dell'edicola. È stato identificato anche lo stemma che si trovava sulla parete settentrionale della chiesa, quello del arcivescovo L. Zane (1452-1473).

Inoltre, vengono analizzati altri due stemmi, uno appartenente all'arcivescovo Zabarella (che si trovava probabilmente sul vecchio palazzo arcivescovile), l'altro al duca N. Zane (1651-1654). Viene altresì esaminata la testa di San Michele la quale probabilmente faceva parte della statua collocata nell'edicola. L'attenzione è focalizzata su un pezzo, verosimilmente testa sinistra, facente parte della mensola superiore, possibile modello antico. Inoltre, è discussa una coppia di mensole che si trovano su un edificio datate alla prima metà del Quattrocento, e di due piccole teste del portale nel cortile del palazzo situato accanto alla Madonna della Torre, datate al Trecento.